

на. На основе анализа мировой практики сделаны выводы и предложения по усовершенствованию законодательства об ограничении конституционных прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: права и свободы человека, ограничение прав и свобод, международно-правовой документ, национальная безопасность, международный акт.

Strekalov A.E. International legal standards of restricting of the fundamental rights and freedoms of man and citizen. - Article.

The article is devoted to the history of the limitation of fundamental rights and freedoms of man and citizen. The analysis of international legal instruments on the limitation of fundamental rights and freedoms of man and citizen. Based on the analysis of world practice the conclusions and suggestions for the improvement of legislation to limit the constitutional rights and freedoms of man and citizen.

Keywords: human rights and freedoms, the rights and freedoms, legal instrument, national security, international act.

УДК 346.14+346.9

*Є.А. Таликін,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля,
м. Луганськ*

**СТАДІЯ В СТРУКТУРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ**

Стаття присвячена дослідженню стадії господарського процесу в якості структурного елементу господарської процесуальної форми. Аналізується змістовне наповнення вказаної категорії та місце в системі процесуальних понять. Автором виділяються характерні ознаки, що диференціюють стадію господарського процесу.

Ключові слова: стадія, господарська процесуальна форма, мета, процесуальні дії, завдання, суб'єктний склад.

Господарська процесуальна форма є складним явищем, якому притаманна певна структура. І хоча думки науковців з приводу елементів структури та зв'язків між ними охоплюють досить широкий спектр поглядів, майже усі автори звертаються у вказаному аспекті до такої категорії як стадія. Стадія господарського процесу знаходить своє відображення в численній кількості праць як теоретичного так і практичного характеру. Зокрема, слід вказати на роботи таких вчених як С.В. Васильєв, І.В. Бенедик,

К.М. Біда, В.М. Горшенков, О.П. Подцерковний, В.В. Сорокіна, Г.П. Тимченко, Д.А. Фурсов та ін. Разом з тим, многогранність та значущість поняття стадії вказують на нові напрямки наукового пошуку та актуалізують традиційні теми з огляду на сучасні умови.

Метою цієї статті є розгляд поняття стадії в аспекті структурного елементу господарської процесуальної форми.

Поняття стадії не отримує однозначного наукового вирішення, а аналіз процесуальної літератури свідчить про наявність різноманітних тлумачень стадій господарського процесу, котрі відрізняються визначенням поняття, їх кількості та переліку, моменту початку та закінчення [1, с.75 – 105; 2, с.10 – 11; 3, с.13 – 14; 4, с.20]. Наукові висновки формуються на підставі нормативних положень, але навряд чи можна погодитись з твердженням Г.В. Дудникової, що в процесуальному законі визначено початковий і кінцевий момент стадії, котрий фіксується конкретною процесуальною дією та оформляється процесуальним документом [5, с. 82]. Якби це було так, навряд чи мали б місце наукові дискусії щодо кількості стадій, їх початку та закінчення. Об'єктивно наявний рух справи умовно поділяється науковцями на певні етапи, котрі отримують назву стадій, при цьому результат значною мірою залежить від обраного критерію поділу та мети наукового аналізу. Тому слід погодитись із справедливістю тих вчених, котрі наголошують, що поділ на стадії завжди має дещо штучний характер, оскільки відбувається в залежності від своєрідності та специфічності завдань на певному часовому проміжку діяльності [6, с.30]. В доповнення доцільно зауважити, що мета, цілі та обсяги наукового дослідження складають не-маловажний фактор рівня конкретизації наукового результату.

Аналіз наукових поглядів на стадії в господарському процесі дає підґрунтя для наступних висновків. Деякі автори говорять про безпосереднє значення для поняття стадії руху процесу в часі. Зокрема, Н. А. Рассахатська визначає стадію як структурний елемент процесуальної форми, що відображає розвиток процесу в часі [6, с.28]. Разом з тим, рух процесу в часі відображається в значній частині структурних елементів, динаміка властива процесуальній дії, провадженню тощо. Розвиток у часі скоріше має визнаватися загальною ознакою процесуальної форми, ніж специфічною рисою стадії. Тому важливим і корисним вбачається нам висловлене в науці зауваження, що по суті справи, стадії господарського процесу мають цілісний вигляд лише у контексті руху справи по інстанціях [7, с.28]. Поняття стадії має акцентувати увагу на виокремленні певної частини з процесу розгляду справи, вказувати на послідовність зміни цих частин та їх взаємний зв'язок. Для стадії характерно не тільки те, що вона опосередковує динаміку розгляду, але й те, що вона представляє собою певний виокремлений етап з числа послідовно змінюючи один іншого відрізків шляху до вирішення справи.

Частково погоджуючись із викладеною позицією та розвиваючи її, з урахуванням масштабу такого правового об'єднання як стадія, вважаємо, що для формування поняття стадії важливо звернути увагу не тільки з боку

виділення сукупності процесуальних дій, але і з боку поділу процесу на частини, тобто рухатися як шляхом узагальнення так і шляхом конкретизації. Оскільки представити зміст поняття стадії тільки шляхом вказівки на ступінь інтеграції процесуального матеріалу, недостатньо. Для стадії характерними рисами є рівень її відокремленості і системний зв'язок із іншими стадіями.

Ряд процесуалістів визначальною якістю стадії вважають своєрідну мету. Наприклад, В. І. Тертишников говорить, що стадія – це система процесуальних дій, об'єднаних найближчою процесуальною метою [8, с.9 – 10]. С.В. Васильєв розуміє стадію господарського процесу як сукупність процесуальних дій по конкретній справі, об'єднаних однією метою [9, с.14]. В іншому вітчизняному підручнику зазначається, що стадія господарського процесу – це сукупність процесуальних дій по конкретній справі, об'єднаних однією спільною метою або спрямованих на досягнення однієї певної мети. Кожна стадія має свій зміст і мету: вирішення спору по суті, перевірка правильності прийнятого рішення, приведення його до виконання тощо [10, с.25]. Важливе уточнення робить М. К. Треушников, котрий підкреслює, що стадією є сукупність процесуальних дій, спрямованих на одну найближчу (курсив мій – авт.) мету [3, с.20]. Інші автори зміщують визначальні акценти в площину змістовного наповнення стадії. Зокрема, В. В. Ярков наголошує, що стадії утворюються в залежності від процесуальної мети вчинення дій та їх змісту, і кожна з них виконує свої особливі функції в системі арбітражного процесу [4, с.30 – 31]. Другі вчені визначають стадію як певну частину процесу, об'єднану сукупністю процесуальних дій, спрямованих на досягнення самостійної (кінцевої) мети [11, с.25]. На визначальному значенні функціонального призначення стадії акцентує увагу і Г.П. Тимченко [12, с.85].

Окремі автори дещо перебільшують значення стадії. Наприклад, Г.А. Жилін говорить про стадію як про вихідний системоутворюючий елемент системи судочинства [13, с.95]. Незважаючи на вагому роль стадії в формуванні системи судочинства, втім, як і структури процесуальної форми, надавати їй значення вихідного елемента підстав недостатньо. Цитована вище позиція нівелює значення інших елементів, та, врешті приводить автора до визнання недостатності поняття «стадія» і використання поряд з ним категорії «цикл» [13, с.95].

На думку автора цієї статті, мета як характерна ознака стадії вимагає конкретизації, оскільки весь процес представляє собою рух в напрямку реалізації певної мети. Важливо те, що мета в кожного суб'єкту процесу може істотно відрізнитися. Більше того, процес будується за певною ієрархією цілей, котра утворюється внаслідок конкретизації, деталізації основної мети а також через поєднання цільових установок різних суб'єктів. Більш придатним для позначення специфіки стадії, на нашу думку, є категорія завдання, котра має формуватися відносно діяльності суду. Про визначальну роль правого статусу суб'єкту, що лідирує, а в господарському судочинстві таким є господарський суд, говорить, зокрема В. В. Сорокіна

[14, с.116]. Вирішення певного завдання судом обумовлює закінчення стадії. На це звертають увагу окремі науковці, котрі наголошують, що після досягнення самостійної (остаточної) мети стадія закінчується винесенням відповідного судового акту, що знаменує собою припинення процесуального правовідношення на даній стадії [11, с.22 – 23].

Зокрема, зв'язок змістовного наповнення стадій з ієрархією процесуальних цілей підкреслюється в специфіці формування стадій стосовно до виду провадження. Так, О. П. Подцерковний наголошує, що у провадженні про банкрутство виявляються нехарактерні для позовного провадження етапи розгляду справи, що пов'язані не із вирішенням спору, а відновленням платоспроможності боржника, його банкрутства та можливої ліквідації [7, с.28]. Вбачаючи перспективи розвитку господарського процесу в запровадженні наказного провадження, С.С. Єжова та О. С. Фонова зауважують, що стадії наказне провадження відрізняються від стадій інших видів провадження, зокрема позовного [15, с.301].

Запропоновані в науці поняття стадії, засновані на використанні однієї характерної ознаки, не повною мірою придатні для позначення суті досліджуваного явища. На цю обставину звертає увагу і В.В. Комаров, коли наголошує, що зазвичай під стадією розуміють сукупність процесуальних дій суду, учасників процесу, спрямованих на певну процесуальну мету, але це визначення є неповним. Будь-яка стадія, крім процесуальної мети, характеризується своїм специфічним змістом, колом суб'єктів процесуальної діяльності, особливим процесуально-документальним оформленням [16, с.27]. Більш виваженими представляються нам погляди тих авторів, котрі вказують на комплекс чинників, що формують поняття стадії. Наприклад, в якості факторів об'єднання процесуальних дій в стадії Г. В. Дуднікова називає: спільність завдань і мети, що переслідується учасниками процесу; особливості їх процесуального становища; специфіку процедур, що проводяться, та їх правових наслідків; особливості оформлення кінцевого результату [5, с.82]. На думку Г.Л. Осокіної стадійність процесуальної діяльності обумовлена своєрідністю конкретних, тобто найближчих цілей; конкретного змісту і суб'єктного складу; правових наслідків [17, с.90]. Г.П. Тимченко перераховує наступні критерії, що визначають самостійність кожної із стадій: конкретні завдання і функції, притаманні конкретній стадії; система юридичних фактів, що безпосередньо забезпечують перехід з однієї стадії до іншої; специфічність правового положення, статусу учасників процесу; особливості закріплених у відповідному процесуальному акті кінцевих результатів [12, с.85]. К.М. Біда наголошує, що для найбільш ефективного вирішення проблеми поділу цивільного і господарського процесу на стадії мають враховуватися як єдність мети, так і завершеність кожної відносно автономної сукупності процесуальних правовідносин [18, с.45]. Заслугує на увагу позиція Н. І. Масленнікової, котра розуміє стадію як якісно відокремлену частину єдиного процесу або систему процесуальних дій, що вчиняються послідовно та розраховані в комплексі на ви-

рішення самостійного процесуального завдання [19, с.51]. Подібний підхід підтримано і В. М. Шерстюком [20, с.19].

Викладене підтверджує висновок про те, що одна якісна ознака не здатна відтворити специфіку такого процесуального утворення як стадія, оскільки безпосередньо обумовлена та пов'язана з іншими, і тільки в сукупності характерні риси складають специфічний зміст досліджуваного процесуального явища.

В науці зазначається, що «мінімальним носієм якості однієї стадії є «елементарна» процесуальна дія» [21, с.149]. З наведеним твердженням ми згодні лише частково. Дійсно, елементарна процесуальна дія складає найменший елемент структури господарської процесуальної форми, однак наділяти її якостями стадії підстав немає. Лише частина процесуальних дій невід'ємно притаманна окремим стадіям процесу. Інша частина має універсальний характер і може бути вчинена під час проходження різних стадій процесу. Більше того, стадія є відокремленим і самостійним утворенням, що має якості, притаманні їй як системі процесуальних дій.

Аналогічно не досить переконливим представляються нам твердження тих авторів, котрі зміщують акцент змістовного наповнення стадії з процесуальних дій на інші моменти. Зокрема, Г.П. Тимченко визначає стадію як сукупність закріплених законодавством способів здійснення процесуальних вимог, що відображають просторово-часові аспекти процесуальної діяльності та забезпечують послідовність здійснення конкретних процесуальних дій, спрямованих на досягнення кінцевого результату [12, с.86]. З нашого погляду подібні підходи відривають поняття стадії від його реального змісту.

Також вважаємо за необхідне зупинитися на поглядах тих вчених, котрі розглядають стадії в аспекті широкого розуміння юридичного процесу. Так, В. М. Горшеньов, К. Б. Шахов, І. В. Бенедік говорять про існування двох видів стадій – стадії логічної послідовності та стадій функціонального призначення [21, с.125; 22, 160 – 174; 23, с.14 – 15]. Натомість інші автори висловлюють критику такого підходу, апелюючи до штучності запропонованої конструкції, відсутності наукового змісту та спрямування на термінологічну чистоту досліджуваних понять, і стверджують про визнання в юридичному процесі тільки логічних стадій, котрі в той же час характеризуються як стадії функціонального змісту [14, с.101 – 102].

На нашу думку, наявна полеміка є формальною та обумовлена обраним авторами підходом до поняття «процесуальна діяльність», і, як наслідок – зв'язаністю правозастосуванням як єдиною основою інтеграції діяльності різного роду (від судового процесу до тлумачення права) в єдине поняття. Наукові дослідження «широкої» процесуальної форми в прагненні отримання узагальнюючих результатів нехтують специфікою судових процесуальних форм, або навпаки – поширюють їх властивості на інші процедури правозастосування без достатніх для того підстав. Тому наукові висновки такого роду мають актуальність в царині судової процесуальної форми лише частково.

Констатовані вченими так звані стадії логічної послідовності (встановлення фактичних обставин справи, юридична кваліфікація, вирішення справи) є узагальненою послідовністю, котра властива будь-якій правозастосувальній діяльності. Однак вона має дійсно логічний характер і не може претендувати на структуру правозастосування, хоча б через те, що перші два етапи можуть доповнювати, взаємно чередуватися значну кількість раз, а крім вирішення справи є ще вирішення проміжних питань тощо. Якщо ж говорити про судовий процес, то виокремлені стадії (етапи, фази) – як би їх не називали – утворюють значну кількість відкритих циклів, повністю пронизують процесуальну діяльність та не піддаються такому чіткому розділу. Про це, фактично, говорить і І.В. Бенедік, наголошуючи, що функціональну стадію утворює ряд комплексів логічних стадій [23, с.15]. В.В. Сорокіна робить зауваження, що, незважаючи на обов'язковість кваліфікації, можна і не виділяти її в окрему стадію, оскільки вона порою здійснюється суб'єктом, що лідирує, паралельно з провадженням процесуальних дій на тому чи іншому етапі і отримує своє «оформлення» тільки в ході розумових операцій [14, с.105]. Тому, визнаючи цінність названих стадій в аспекті дослідження правозастосування, зауважимо, що судова процесуальна форма є явищем якісно інакшим і потребує дещо своєрідних підходів до розуміння місця в ній стадій. Логічні стадії відображають зміст процесу розгляду і вирішення господарської справи судом, і не можуть бути віднесені до її форми. Зміщення та невірне визначення площини реалізації правових явищ призводить до дублювання понять і викривлення їх змісту. Ті ж стадії, які названі функціональними, і мають розглядатися як стадії судочинства.

Але в будь-якому випадку слід погодитись з тим, що використання терміну «стадії» для позначення різних за своєю сутністю явищ не є найкращим вирішенням наявних проблем.

До ознак стадії І. В. Бенедік відносить:

наявність конкретних, специфічних для процесу завдань, що вирішуються у відокремленій його частині;

вчинення сукупності одномотивних дій, спрямованих на вирішення конкретних завдань, що утворюють специфічний напрямок діяльності;

обмежене коло суб'єктів;

специфіка процесуальних відносин;

оформлення прийнятих рішень в актах-документах [23, с.15].

В. В. Сорокіна пропонує визнавати стадію процесу автономною при дотриманні наступних умов:

поряд із загальними завданнями, котрі властиві процесу взагалі, кожна окрема стадія повинна характеризуватися своїми, тільки їй притаманними завданнями, відмінними від завдань інших стадій, а їх невиконання – перешкоджати нормальному розвитку (ходу) процесу в цілому;

стадія в конкретному процесі має бути об'єктивно обумовленою та невідвратною;

кожна з наступних стадій є перевіркою (контрольною) по відношенню до попередньої;

кожна стадія повинна представляти собою сукупність процесуальних дій (операцій), встановлених законом, закінчуватись прийняттям певних рішень та закріплюватися у відповідних правових актах;

в кожній із стадій юридичного процесу діють різні режимні характеристики: ознаки, принципи, гарантії, способи та методи;

положення та повноваження суб'єктів кожної із стадій відмінне від положення та повноважень суб'єктного складу інших стадій (в цьому як раз і проявляється функціональний зміст кожної із стадій логічної послідовності) [14, с.103 – 104].

З такими положеннями ми згодні лише почасти. Зокрема, досить спірною представляється нам твердження про невідворотність кожної стадії в конкретному процесі, адже він може закінчитися в будь-який момент – шляхом відмови позивача від позову, укладення мирової угоди, тощо. Недостатньо виваженим представляється і вказівка на те, що в кожній із стадій юридичного процесу діють різні режимні характеристики. Висновок про існування різних режимів, властивих окремим стадіям, потребує самостійної аргументації і представляється нам сумнівним. Пропозиції автора вбачати автономність стадії в дії різних принципів не аргументовано суперечить загальновизнаному положенню про реалізацію принципів на всіх стадіях судочинства [24, с.7]. І сама постановка питання в площині визнання стадії автономною наводить на роздуми про існування автономних та неавтономних стадій, що порушує логіку дослідження. Вказані та інші проблемні аспекти спонукають не надавати великого значення запропонованій авторкою системі умов автономності стадії.

Разом з тим, ми погоджуємося з тим, що істотним фактором визначення стадії є її суб'єктний склад. Однак, вирішення вказаного питання безпосередньо корелює з переліком наявних в господарському процесі стадій, тому ми не можемо обійти цю проблему. Одні автори приймають за основу інстанційність процесу і виділяють: провадження в суді першої інстанції; провадження в суді апеляційної інстанції (оскарження та перегляд рішень та ухвал, що не набрали чинності); провадження в суді касаційної інстанції (оскарження та перегляд рішень і ухвал, що набрали чинності); провадження в порядку нагляду; провадження за нововиявленими обставинами актів, що набрали чинності; виконання судових актів [9, с.16; 12, с.85; 17, с.89 – 97]. З цього приводу К.М. Біда зазначає, що саме результативне завершення розгляду справи лежить в основі поділу господарського та цивільного процесу на стадії [18, с.44].

Інші ж автори вказують на існування таких стадій як відкриття провадження у справі; провадження в справі до судового розгляду (підготовка справи до розгляду) тощо [7, с.28 – 29].

Заслугує на увагу позиція, обґрунтована окремими вченими, згідно з якою в цивільному процесі необхідно розмежовувати стадії вирішення справи (провадження), яких є п'ять, і в кожній з них внутрішні стадії –

порушення справи, підготовка справи до розгляду, розгляд справи у судовому засіданні, винесення постанови [25, с.200]. Ця позиція розвивається і дещо в іншому ракурсі – представленням структури процесу в якості циклів правозастосування (провадження в суді відповідної інстанції), кожен з яких поділяється на три стадії (порушення провадження, підготовка до судового розгляду, судовий розгляд) [13, с.105 – 106; 26, с.20 – 21; 27, с.30, 43 – 44]. В рамках кожного з циклів правозастосування виносяться «різнохарактерний за своїм призначенням акт правозастосування, котрий має на меті реалізувати наявні в праві приписи у точній відповідності з дійсністю» [27, с.43 – 44]. Подібну позицію підтримує Ю.А. Тимофєєв [28, с.29 – 30]. Для коментованої позиції характерно, що на відміну від стадій, цикли не передбачають обов'язкового чередування.

Г.А. Жилін зауважує, що наявність самостійного завдання не може вважатися визначальною рисою стадії, оскільки свої завдання існують і у етапів процесуальної діяльності нижчого рівня [13, с.102]. Із справедливостю висловленого зауваження важко не погодитися. Взагалі оцінка мети, цілей, завдань в якості ознаки чи класифікаційного критерію процесуальної діяльності має бути досить обережною. Процесуальна діяльність характеризується наявністю складної ієрархії цілей та завдань, котра може бути структурована як поєднання цілей та завдань різного рівня абстрактності тільки відносно. Адже обрання масштабу та кута дослідження здатне перетворити завдання з кінцевих на безпосередні. Тому з нашого погляду, більш доцільним є прийняття до уваги характеру наявної мети або завдання, а не рівня їх конкретизації.

Такий погляд є вельми слушним і для господарського процесу. І хоча деякі автори висловлюють критику, мотивуючи неприйнятністю для стадії виконавчого провадження [18, с.45], за умови сучасної тенденції до відокремлення виконавчого провадження, запропонований науковцями структурний поділ процесу на стадії набуває актуальності.

Дискусії з приводу кількості та переліку стадій не отримують однозначного вирішення, і навіть певного ступеня уніфікації, що залежить від принципової позиції авторів щодо суті та меж господарського процесу, а для вирішення потребують істотних напрацювань, об'єм яких виходить за межі нашого дослідження. Тому зауважимо, що більш придатним і обґрунтованим в руслі нашої роботи нам вбачається поділ процесу на стадії з огляду на його інстанційність через єдність критерію. Відповідно, для кожної стадії властивий свій суб'єктний склад, котрий характеризується, перш за все, правовим статусом суду.

Разом з тим, концепція процесуальних циклів правозастосування, що складаються кожен з трьох стадій, не представляється нам бездоганною. Перш за все, використання поняття «цикл» орієнтує на те, що йдеться про замкнену послідовність, для якої характерно повернення на вихідні позиції в своєму підсумку. Однак, для інстанційних проваджень в господарському (втім, як і в інших видах) процесі навряд чи властиве повернення на вихід-

ні позиції. Навпаки, закінчення розгляду справи в певній інстанції надає наявній справі (спору, конфлікту) якісно нового змісту.

По друге, вченими недостатньо послідовно проводиться поділ циклів правозастосування на стадії. Критерії поділу саме на три стадії та їх визначення не конкретизовані. Більше того, по відношенню до суті останньої стадії визначення її як розгляду плавно перетікає у визначення як винесення акту правозастосування. Характерні ознаки, які відмежовують одну стадію (в зазначеному вище розумінні) від іншої, втрачають сталий зміст. Саме поняття стадії відступає на другий план в порівнянні з циклом правозастосування. Крім того, коментована позиція розвивається всупереч традиційному розумінню категорії «стадія» в науці та судовій практиці.

В такому розумінні стадій вони мають істотне значення для провадження в суді першої інстанції, котре характеризується складністю та об'ємністю дій щодо порушення провадження та підготовки справи до розгляду. В інших циклах правозастосування вказані дії хоча і відзначається своєрідністю, але з огляду на загальний об'єм процесуальної діяльності в межах циклу, стають дуже незначними структурними утвореннями.

Перенесення акцентів з послідовності руху справи на процес правозастосування має своїм наслідком абсолютизацію ролі та значення матеріальної суті конфлікту для процесуальних відносин. Так, поза увагою залишаються факти множинного правозастосування, котрі мають місце в процесі розгляду справи. Суд вчиняє застосування права як процесуального, так і матеріального на протязі усього процесу розгляду та вирішення справи. В окремих випадках судом справа по суті так і не вирішується з огляду на різноманітні причини, що не складає підстав для винесення таких справ за межі загальної структури процесуальної форми. І хоча правозастосувальна діяльність суду складає важливий аспект судового процесу, навряд чи він є визначальним для формування структури процесуальної форми.

Крім того, виділення трьох стадій явно недостатньо для структурування циклу правозастосування, оскільки з огляду на підставу його виділення в якості самостійного утворення важливо вказати на винесення акту правозастосування; з іншого боку, власне процес розгляду з широкою доказовою діяльністю, різноманітними ускладненнями тощо вимагає відповідної оцінки з позиції місця в структурі. Тому існують підстави поряд з порушенням процесуальної діяльності, підготовкою справи до розгляду виділяти і судовий розгляд і винесення акту правозастосування.

Зважаючи на викладене, ми вважаємо, що під стадією слід розуміти частину процесуальної діяльності в межах однієї інстанції. Наявні ж в межах стадії дещо відокремлені сукупності процесуальних дій (порушення провадження, підготовка до розгляду, розгляд, вирішення) за наявності для того підстав можна вважати етапами відповідної стадії. Про наявність таких етапів говорить ряд вчених, і їх аргументацію доцільно прийняти до уваги [14, с.101; 23, с.149]. Такі підстави, безсумнівно існують для стадії розгляду справи в суді першої інстанції, котра завжди тяжіє до виділення зазначених етапів. Формально кожна стадія може бути поділена на етапи,

однак їх питома вага та значення в рамках перевірочних стадії є меншими. Напевно це мали на увазі автори одного з підручників, стверджуючи: «що ж до розгляду справи у першій інстанції, то тут справа може мати кілька стадій» [7, с.28]. Разом з тим, вважаємо послідовним висновок про поділ кожної з наявних стадій на ряд етапів: порушення провадження, підготовка до розгляду, розгляд, вирішення, кожен з яких є складовою однієї стадії, а всі разом в сукупності вони утворюють єдину, певною мірою самостійну частину процесу.

Підсумовуючи викладене з дослідженої у статті теми автор приходить до наступних висновків. Стадія як елемент господарської процесуальної форми характеризується наступними ознаками:

зміст складають дії, що охоплюють частину процесу розгляду та вирішення справи;

вирішення судом відокремленого процесуального завдання, пов'язаного з рухом справи;

своєрідний суб'єктний склад;

наслідком стадії є прийняття рішення про подальше спрямування справи.

На підставі виділених ознак ми вважаємо, що стадія – це відносно відокремлена частина поступального процесу розгляду та вирішення справи, для якої властива спрямованість на вирішення судом певного процесуального завдання, пов'язаного із рухом справи, що складається з сукупності процесуальних дій та судових процедур, котрі вчиняються визначеним колом суб'єктів.

Література:

1. Фурсов Д. А. Процессуальный режим деятельности арбитражного суда первой инстанции. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1996. – 192 с.
2. Анохин В. С. Арбитражное процессуальное право России: Учебник. М. : Владос., 1999. – 496 с.
3. Арбитражный процесс. Под ред. Треушникова М.К. – М., 2003. – 497 с.
4. Арбитражный процесс. Под ред. В. В. Яркова – М.: Юрист, 2002. – 480 с.
5. Дудникова Г. В. Арбитражная процессуальная форма: дисс. ... канд. юрид. нук. – Саратов, 2005. – 202 с.
6. Рассахатская Н. А. Гражданская процессуальная форма. дисс... канд. юрид. наук. – Саратов, 1995. – 210 с.
7. Господарське процесуальне право: Підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, Т. В. Степанова та ін. ; за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Каргузова. – Х. : Одиссей, 2011. – 400 с.
8. Тертышников В. И. Основы гражданского судопроизводства Украины. – Х. : Издатель СПД ФЛ Вапнярчук Н. Н., 2006. – 256 с.
9. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. – Харьков: Эспада, 2002. – 368 с.

10. Господарське процесуальне право України: Підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець : За заг. ред. к.ю.н. В. Д. Чернадчука. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 331 с.
11. Гражданское процессуальное право: Учебник / С. А. Алехина, В. В. Блажеев и др.; Под ред. М. С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 584 с.
12. Тимченко Г. П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2002. – 203 с.
13. Жилин Г. А. Правосудие по гражданским делам : актуальные вопросы : монография. – М. : Проспект, 2010. – 576 с.
14. Сорокина В.В. Процессуальная форма юридической деятельности в современной России: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2009. – 201 с.
15. Єжова С.С., Фонова О.С. Спрощення господарського процесу в контексті підвищення ефективності господарського судочинства / Вдосконалення судоустрою та господарського судочинства: проблеми і перспективи / Матеріали науково-практичної конференції 12 – 13 квітня 2006 р. – С. 300 – 304.
16. Гражданский процесс: учебник /под ред. проф. Комарова В.В.— Х.: 000 «Одиссей», 2001.— 704 с.
17. Осокина Г.Л. Гражданский процесс. Общая часть. – М. : Норма, 2008. – 748 с.
18. Біда К.М. Касаційне провадження в господарському судочинстві України. Дис. ... канд. юрид. наук. К.,2005. – 195 с.
19. Масленникова Н. И. Последовательность развития гражданского процесса // Проблемы совершенствования советского гражданского процессуального законодательства. Свердловск, 1982. – С. 42 – 51.
20. Шерстюк В. М. Система советского гражданского процессуального права (вопросы теории). — М.: Изд-во МГУ, 1989. — 133 с.
21. Теория юридического процесса / Под ред. В. М. Горшенева. Харьков, 1985. – 192 с.
22. Горшенев В. М., Шахов К. Б. Контроль как правовая форма деятельности. – М.: Юрид. Лит., 1987. – 175 с.
23. Бенедик И. В. Стадии в правотворческом процессе: общетеоретические исследования. автореф. дисс... канд. юрид. наук. Харьков, 1986. – 23 с.
24. Тимченко Г. П. Принципи цивільного та адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії і практики. автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. К.,2012. – 43 с.
25. Гражданский процесс. Общая часть: Учебник / Белова Т. А., Верховодко И. И., Голованов В. Г., Здрок О. Н., и др.; Под общ. ред.: Белова Т. А., Колядко И. Н., Юркевич Н. Г. – Минск: Амалфея, 2000. – 576 с.

26. Дюрягин И. Я. Применение норм советского права и социальное (государственное) управление : автореф. д-ра юрид. наук. – Свердловск, 1975. – 35 с.
27. Осипов Ю. К. Элементы и стадии применения норм советского гражданского процессуального права // Краткая антология уральской процессуальной мысли. 55 лет кафедре гражданского процесса Уральской государственной юридической академии. – Екатеринбург: Изд-во Гуманит. ун-та, 2004. – С. 308-326.
28. Тимофеев Ю. А. Полномочия суда второй инстанции в гражданском процессе: современные проблемы. Под ред. В. В. Яркова. – М.: Волтерс Клувер, 2008 – 184 с.

Талыкин Е.А. Стадия в структуре хозяйственной процессуальной формы. – Статья.

Статья посвящена исследованию стадии хозяйственного процесса в качестве структурного элемента хозяйственной процессуальной формы. Анализируется содержательное наполнение указанной категории и место в системе процессуальных понятий. Автором выделяются характерные признаки, которые дифференцируют стадию хозяйственного процесса.

Ключевые слова: стадия, хозяйственная процессуальная форма, цель, процессуальные действия, задачи, субъектный состав.

Talykin E.A. Stage in the structure hozyaystvennoy protsessualnoy form. – Article.

The article deals with the stage of the economic process as a structural element of economic procedural form. Analyzes the substantive content of this category and place in the system of procedural concepts. The author points out the characteristic features that differentiate the stage of the economic process.

Keywords: stage, procedural form, purpose, procedural steps, tasks, subject composition.

УДК 349.22

*Ю.В. Топчєєва,
фахівець з комп'ютерної графіки(дизайну)
ЗАТ «Альтрон», м. Харків*

КОНТРОЛЬ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

В статті охарактеризовано та визначено зміст поняття «контроль», з'ясовано його місце в механізмі реалізації трудової дисципліни, виокремлено основні його елементи: принципи, суб'єкти, об'єкти, предмет контролю, а також способи його здійснення.